

Külhoni könyvtáraink Rómában

„Pensiero e azione – Gondolat és tett...”

(Mazzini)

A Balassi Intézet égisze alatt valósul meg a határon túli magyar kultúra magyarországi és az egyetemes magyar kultúra külföldi bemutatása. 17 országban 19 magyar intézet működik a magyar kultúrát népszerűsítve a nagyvilágban, segítve a külföldön vagy határon kívül létező magyar hagyományok és kultúra megismerését Magyarországon. Az egyik legpezsgőbb kulturális életet magának tudható intézmény Rómában található. Most a Római Magyar Akadémia (RMA) és a Pápai Magyar Intézet (PMI) könyvtárával ismerkedhetünk meg.

Itália fővárosában, a Tevere partjáról szemlélve számos jelentőségteljes épülettel találkozunk. Figyelmünket most mégis az antik kor egyik kikötőjére irányítjuk, amely fölött a Via Giulia 1. számú épülete, a márvánnyal borított Falconieri-palota látható.

A palotát 1638-ban Oracio Falconieri vásárolta meg, aki 1646-ban Francesco Borrominót hatalmazta föl az átépítésével. 1892-ben Luigi Medici del Vascello tulajdonába került, aki a felújítással egyidőben eklektikus stílusú fölépcsőházzal bővítette ki az épületet, amely ma is eredeti pompájában gyönyörködteti a látogatót.

1928-tól ebben az épületben kapott helyet a Fraknoi Vilmos által alapított római Magyar Történelmi Intézet és Szépművészeti Akadémia utódintézménye és a könyvtár.

Az Osztrák–Magyar Monarchia bukása után a magyar kormány kulturális intézeteket hozott létre Európában a magyar vonatkozású emlékek felkutatására, illetve a magyar kultúra megismertetése céljából. Klebelsberg Kunó kultuszminiszter 1927-ben a Falconieri-palota megvásárlása mellett döntött, ennek köszönhetően – minden túlzás nélkül – hazánk legértékesebb ingatlanát tudhatjuk, benne az egymástól függetlenül máig is működő Római Magyar Akadémiával és a Pápai Magyar Intézettel, amely 1940-ben önállósult a Római Magyar Akadémia papi osztályából.

A fénykor

XIII. Leó pápa 1880-ban nyitotta meg a Vatikáni Titkos Levéltárat a kutatók előtt.

Magyarország az elsők között küldte ide történészeit kutatni, hogy az eredeti dokumentumokat föltárhassák, amely kutatómunka több mint egy évszázada számos meglepetéssel szolgál, s visszafogott misztériumával lenyűgözi az ajtaján belépő kutatót.

Fraknói Vilmos (1843–1924) címzetes püspök, nagyvárad kanonok, a Magyar Tudományos Akadémia történésze – az akadémia főtitkára, majd másodelnöke – Rómába érkezvén azonnal megkezdte munkáját. 1894-ben létrehozta a Magyar Történelmi Intézetet. Vezetésével a történelmi kutatások eredményeit a *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia* köteteiben publikálták, ezeket ma is nagy haszonnal forgatják a kutatók.

A Rómába érkező történészek mellett a művészek is nagy érdeklődéssel fordultak az „örök város” művészete felé. Fraknói Vilmos, látva a megnövekedett igényeket, 1902 és 1904 között az első épület mellé egy másikat is építtetett, ez a Szépművészeti Akadémiának adott helyet. Ennek köszönhetően a művészeti ösztöndíjasok köre is kibővíthetett.

Saját kétezer kötetes gyűjteményével alapította meg az intézet könyvtárát. Később Patthy Károly művészettörténész 225 kötetes latin, görög művészeti és irodalomtörténelmi könyvadományával egészítette ki az értékes gyűjteményt. További adományokkal – hozzájuk csatlakozva mások is – folyamatosan fejlesztették a gyűjteményt.

A kutatók szolgálatába állított közel ötezer kötetes könyvtári állomány hungaricumokat, ösnyomtatványokat és egyéb könyvritkaságokat tartalmazott a magyar és itáliai irodalomból, amelyek a Római Magyar Akadémia jelenlegi gyűjteményének is legféltettebb kincsei lehetnének.

Fraknói Vilmos minden vagyonát a magyar történelmi és teológiai kutatás, a művészeti kibontakozás szolgálatába állította. Célja az volt, hogy föltárják a Vatikáni Levéltár magyar vonatkozású anyagát, segítve a művészettörténelmi, régészeti kutatásokat. A középkor, elsősorban egyház- és diplomáciatörténelmi témáját dolgozta fel, főleg az olaszországi levéltári anyag felhasználásával. Szerkesztette az akadémia *Értekezések a történettudomány köréből* kiadványsorozatát, évkönyveit, értesítőjét és a *Magyar Könyvszemlét*. Kiadta a *Magyar Országgyűlési Emlékek I–X.* kötetét (az utolsó kettőt Károlyi Árpáddal), a vatikáni magyar okmánytár (*Monumenta Vaticana*) I–IV. kötetét (1884–1899), Mátyás király levelezését a római pápákkal (1891).

A Magyar Történelmi Intézet a történelmi és teológiai kutatásokat, a művészek alkotómunkáját és tanulmányainak segítségét tűzte ki célul, amely ajánlására 1913-ban került a magyar állam tulajdonába, felügyelete pedig a Magyar Tudományos Akadémiához került.

Fraknói Vilmos 1924. november 20-án, Budapesten halt meg úgy, hogy még láthatta munkálkodásának áldásos eredményét.

Klebelsberg Kunó kultuszminiszter intézeti hálózatot hozott létre a Collegium Hungaricumok kialakításával, amelyek a külföldi képzést voltak hivatottak segíteni. Így a magyar kulturális értékek terjesztése is fokozottan előtérbe került.

1927-ben a magyar állam megvásárolta a Via Giulia 1. szám alatti Falconieri-palotát, ahova átkerült az intézmény székhelye, majd az első emelet dísztermébe az akkor negyvenezer koronára becsült könyvtára, amely szervezetileg a Collegium Hungaricumhoz illeszkedett.

A második emeleten kapott helyet a Pontificium Istitutum Ecclesiasticum Hungaricum in Urbe: a Pápai Magyar Intézet.

Viszontagságokkal teli évek

„[...] A Római Magyar Intézet könyvtárának anyaga mintegy 13 000 kötet, melyből 1000 kötetet vétel, csere útján, ezen kívül ajándékba kaptunk az utolsó három évben. A könyvtár bázisa Fraknói Vilmos 4-500 kötetnyi magyar történeti és világtörténeti gyűjteménye. Ehhez járul a könyvtár görög, latin, francia, spanyol, angol, olasz, német anyaga. Végül mintegy 300 kötet ismeretlen magyar hungaricából, ősnymtatványokból, Elzevirekből és ritkaságokból álló gyűjtemény, amelyet ugyancsak Fraknói Vilmos gyűjtött össze.”¹

A II. világháború, s az azt követő évek zavaros politikai időszaka az intézmény működésére is rányomta bélyegét. A Római Nagykövetség része lett, főleg propaganda célokat szolgálva. Ezzel lezárult a Fraknói által megálmodott és működtetett intézet majd' félévszázados fénykora.

A Római Magyar Intézet² kezdeményezésére, amely 1950–1959-ig a Külügyminisztérium Római Nagykövetségének részét képezte, nyilvánvalóvá vált a könyvtár legértékesebb darabjainak Magyarországra történő szállítása állományvédelem jogcímén. Az intézet 1950 júliusában a könyvritkaságok egy részét Budapestre küldte, hogy azok megfelelő hasznosítást nyerjenek. A minisztérium a Magyar Tudományos Akadémia javaslatát kikérve járult hozzá. Ezt követően rendszeressé váltak a könyvküldemények, amelyeket hivatalos források szerint a Magyar Tudományos Akadémia, az Országos Széchényi Könyvtár, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és – meg nem erősített források szerint – más hazai és külföldi gyűjtemények fogadtak. A Római Magyar Akadémia a 06380/1/biz.I. B/II. jelzésű levél alapján nyolc láda könyvet eredeti csomagolásban, kísérőjegyzékkel a Magyar Tudományos Akadémiának 1952. május 30-án adott át. Így a római követség felmérése szerint kb. 6200 művet tartalmaz a könyvtár állománya. Az akkori tizenhárom-ezres állományból 1830 kötetet szállítottak haza, noha ennek majd' négyszeresét tervezték. Útra keltek az itáliai magyar irodalom, a dantológia és az ősnymtatványaink gyöngyszemei, amelyek révbe érése csak részben dokumentálható.

Egy 1967-ben kelt feljegyzés szerint a könyvtár eredeti funkcióját tekintve megszűnt működni. Csupán a kint élő magyarok kulturális igényeit biztosította eléggé mostoha körülmények között. A szakmai irányítást részlegesen 1969-ben, majd véglegesen 1973-ban átvette a Kulturális Kapcsolatok Intézete.

Klaniczay Tibor akadémikus, a római La Sapienza Egyetem magyar professzora az akadémia könyvtárának féltése, illetve a helyzetben rejlő lehetőségek okán lejegyezte gondolatait, amelyet alább közlünk. A professzor jegyzete több szempontból fontos forrás, amely jól érzékelteti majd' negyven év elteltével is az akadémiai könyvtár helyzetét, amely 2013-ban – koncepcióját tekintve – még mindig aktuális!

KT 1976

Pro memoria a Római Magyar Akadémia könyvtárának ügyében

Mint a római egyetem jelenlegi magyar professzora, de egyúttal a Magyar Tudományos Akadémián betöltött különböző funkcióim következtében is, kötelessé-

gemnek tartom megjegyzéseimet és javaslataimat megtenni a Római Magyar Akadémia könyvtárának jövőbeli sorsát illetően. Az akadémia épületének jelenleg folyó restaurálása szükségessé teszi a könyvtár áthelyezését, jövőbeni profiljának, rendeltetésének meghatározását. Ez alkalommal vagy jövőtehetetlen károk keletkezhetnek – hibás döntés esetén, vagy pedig beláthatatlan haszon származhat nemzeti kultúránk és kulturális külpolitikánk szempontjából – helyes döntés esetén. Észrevételeimmel ez utóbbi irányba szeretném az esedékes döntést befolyásolni.

1. A Római Magyar Akadémia könyvtárának nyilvánvalóan többfajta funkciót kell ellátnia. A legfontosabb azonban annak meghatározása, hogy a különböző feladatok közül, melyik az alapvető, az elsődleges, a centrális feladat, melyhez kiegészítésként majd más funkciók is társulhatnak. Ez az alapfeladat pedig csak a következő lehet: a könyvtárnak hungarológiai szakkönyvtárnak kell lennie. Az alábbi érvek kívánják ezt:
 - a) Az immár csaknem százéves könyvtár eredetileg is hungarológiai könyvtárként jött létre (kezdetben szigorúan történeti profillal, de később kiterjeszkedve a nemzeti tudományok egészére). Anyagának túlnyomórésze ma is ebbe a kategóriába tartozik, ez az anyag kitűnő és biztos bázis arra, hogy a magyar kultúra és kultúrára vonatkozó tudományok korszerű könyvtárává váljék. Értékes és pótolhatatlan örökségről van szó, melyet parlagon hagyni, vagy pláne elherdálni nemcsak tévedés vagy hiba, de súlyos bűn lenne.
 - b) A kapitalista világban jelenleg egyetlen korszerű, s a mi igényeink szerint összeállított és fejlesztett hungarológiai szakkönyvtár sem létezik. A párizsi és bécsi magyar intézetekben lévő könyvtárak szerényebbek s ott a fejlesztés lehetőségei is kisebbek. A Rómában rendelkezésre álló palota viszont kiváló módot, helyet biztosíthat egy ilyen könyvtár számára.
 - c) [...] Sohasem remélhetjük, hogy a magyar témák, kérdések iránt hasonló érdeklődés legyen mint pl. a belga, lengyel, román stb. iránt (szándékosan nem a „nagy” kultúrákat említem!), ha nem biztosítjuk a megfelelő könyvtári bázist hozzá.
 - d) Napirenden van a külföldi magyar kutatások, tanulmányok elősegítése, vagyis a hungarológia fejlesztése. Az Agit. Prop. Bizottság határozata nyomán küszöbön áll a „Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság³⁹” megalakulása, melynek célja éppen a külföldön dolgozó hungarológusok összefogása, munkájuk segítése lesz. Nevetséges lenne, hogy miközben komoly erőfeszítéseket teszünk jól felfogott nemzeti és politikai érdekből a nemzetközi hungarológia fejlesztésére, addig a másik kezünkkel lerombolnánk azt is, amit e téren elődeink megtettek.
 - e) A hazai országos tudományos távlati tervezésben most van kidolgozás alatt a nemzeti hagyományok, azaz a nemzeti múlt értékei és emlékei feltárásának és feldolgozásának hosszú távú programja. E program egyik célja a hazai és külföldi gyűjteményekben lévő még feltáratlan magyar anyagok az összegyűjtése, felkutatása és hasznosítása. Közismert, hogy Bécs mellett Róma az a külföldi város, ahol a legnagyobb mennyiségű magyar forrásanyag vár felkutatásra. Nem véletlen, hogy más országok egész kutatógárdát foglalkoztatnak rendszeresen a vatikáni levéltárban lévő anyagok összegyűjtésére. A kialakítandó hasonló magyar program során a Rómában rendszeresen dolgozó magyar kutatók nem nélkülözhetik egy korszerű hungarológiai könyvtár meglétét.

- f) A római egyetemen működő magyar tanszék munkája is csak akkor válhat igazán eredményessé, ha az akadémiának jól működő hungarológiai könyvtára lesz. Az Itáliában magyart tanulók kb. a fele Rómában van, de valamennyi tanszék közül az itteni van a legmostohább állapotban. A hallgatók részéről állandó a jogos panasz, hogy nem jutnak hozzá a szükséges magyar szakkönyvekhez, lassan ez el is veszi a kedvüket, főként azokat, akiktől komoly eredményt várhatnánk. A hungarológiai szakkönyvtár ebből a szempontból is nélkülözhetetlen.
2. A Római Magyar Akadémia könyvtárának korszerű hungarológiai szakkönyvtárrá való fejlesztése távolról sem jelentene megoldhatatlan nehézséget. Az alábbi teendőkre volna szükség (a technikai feltételekről, berendezésekről nem beszélve):
- a) A jelenlegi könyvanyagot meg kell szabadítani a teljesen felesleges, a könyvtár profiljához, s esetleges kiegészítő feladataihoz egyáltalán nem tartozó, s egyébként is értéktelen anyagtól. E válogatást azonban nagy gonddal kell elvégezni; véleményem szerint, ami a hungarológiai szakkörbe beletartozik, ha kevésbé fontos is, és ha ma nem is kellene beszerezésére gondolni, azt meg kell tartani. (Ez egyébként minden könyvtár fejlesztésében általános elv.) Nemcsak a szakirodalmat, a szakfolyóiratokat kell megtartani, hanem a magyar szépirodalmat is. Csak kivételes esetben, s csak a nem magyar tárgyú anyagból szabadna könyveket hazaküldeni. Ne tévesszük szem elől: egy nemzeti kultúra súlyának, fontosságának egyik mutatója, hogy mennyi könyve van a határain túl; hiszen a nemzeteket jelentékeny mértékben a könyveik reprezentálják külföldön, sokszor tartóssabban és hatékonyabban, mint maguk az emberek.
- b) Viszonylag jelentékeny számú magyarra fordított idegen szépirodalom is található jelenleg az akadémia könyvtárában. A leendő hungarológiai gyűjtőkör szempontjából ezek feleslegesek. Mégis, kár lenne őket kiselejtezni vagy hazaküldeni, mert igen hasznos és értékes olvasmányanyagot jelenthetnek az itteni magyar kolónia tagjainak. Legfeljebb különválasztani kellene ezt s szakszervezeti vagy KISz-könyvtárként kezelni.
- c) A könyvtár korszerűvé tétele mindenekelőtt a felszabadulás utáni, csak véletlenszerűen meglévő marxista szakirodalom teljes összegyűjtését teszi szükségessé. Ez kevés kivétellel megoldható részben az akadémiai kiadványokból lévő vastartalék, részben a különböző szakkönyvtárakban lévő duplum anyag, s részben a Széchenyi Könyvtár által kezelt, nemzeti tulajdonba került óriási mennyiségű felhasználatlan könyvanyag alapján. Az MTA-nak nagy mennyiségű könyv rendelkezésre bocsátásával kellene a célt elősegítenie.
- d) A különböző könyvtárak duplum anyaga és a központi raktárak anyaga alapján ki lehet egészíteni a felszabadulás előtti anyagot is. E téren az akadémia könyvtárában jelenleg is kitűnő, igen értékes és jól összeállított anyag van. A legfontosabb hiányokat fel kellene mérni s ennek alapján a kiegészítéseket megtenni.
- e) Külön gondot kell fordítani az alapvető magyar történeti, irodalomtörténeti, nyelvészeti stb. szakfolyóiratok teljes anyagának megszerzésére, hiszen minden munkának ez az alapja. Sajnos ezek az utóbbi években teljesen rendszertelenül jártak az akadémiára. Például ki érti azt, hogy néhány éve leállították a legfontosabb, központi magyar irodalomtörténeti folyóiratnak, az *Irodalomtörténeti Közlemények*-nek a járatását. A hiányzó fo-

lyóiratok nagy része pótolható azonban az Akadémiai Kiadó raktáraiból, ahonnan időnkint úgyis selejtezik a nem eladott régi folyóiratszámokat. Persze így is maradna sok hiány, de az antikváriumoknak adott megbízás alapján egy-két év alatt csaknem minden pótolható.

- f) Következik a fentiekből, hogy a könyvtár nem fejleszhető ki központi utasítások és távirányítás alapján, hanem csak a helyben dolgozó könyvtáros aprólékos munkája eredményeként. Feltétlenül szükséges, hogy a hungarológiai irodalomban tájékozott könyvtáros innen irányítsa a könyvtár fejlesztését, s ő szabja meg, hogy mit kell megkapnia hazulról.
- g) Mennyiség szempontjából természetesen egy hungarológiai szakkönyvtár igen nagy nagyságrendben is elképzelhető. De nem szabad elfeledkezni arról, hogy már egy 20 000 kötet is kiváló alap lehet komoly és sokirányú tudományos és kulturális munkához. Teljesen durva becslés szerint a jelenlegi könyvtárat korszerűvé lehetne tenni kb. 10 000 nagy gonddal és szakértelemmel összeválogatott kötet hozzáadásával. S ezek nagy többségét ingyen is meg lehet szerezni.

1976 december¹⁴

A többszörös véleményütköztetéseket követően 1976-ban megtervezték a könyvtár földszinten történő elhelyezését. Az OSZK segítségével selejtezést tartottak, közben elkezdődött a palota felújítása.

1979-80-ban a könyvtárat a földszinten közel 200 négyzetméter alapterületen helyezték el. Az intézményi iratok tanúsítják, hogy a felújítás során több mint kétszáz kötet elázott, ezeket nem tudták megmenteni. A Palazzina pincéjében tárolt s tönkrement könyvek egy részéről kiderült, hogy érdemtelenül selejtezték ki, ami a régi gyűjteményt képezte. Közel nyolcszáz kötetet megmenthetőnek véltek – ezerhétszázat pedig egy későbbi restaurálás reményében elkülönítettek. A könyvészeti legértékesebb ötven művet Budapestre szállították. Végleges sorsukat illetően nincs dokumentálható információ.

„Sajnos, az ebben az időszakban alapított vagy átalakított könyvtárak nem érték el elődeik színvonalát: többnyire inkább egy jól-rosszul összeállított művelődési ház könyvtárára emlékeztettek, mintsem tudományos kutatóhelyre, és leginkább a helyi magyar kolónia igényeihez alkalmazkodtak. A másik célközönség, a Magyarország iránt érdeklődő helyiek számára sok esetben behatároló tényező volt az az 1987-ig központilag Magyarországról az OSZK által kiküldött könyvanyag, amely természetéből kifolyólag döntő mértékben magyar nyelvű volt. Ezért a magyarul nem tudó látogatók számára inkább a zenei anyagnak, a turisztikai brosúráknak és a számos esetben a könyvtárak keretein belül megrendezett nyelvtanfolyamoknak lehetett a legnagyobb vonzereje. A befogadó országban megjelent műfordítások, egyéb hungarikumok beszerzése ugyanakkor sokszor anyagi, másszor politikai-ideológiai akadályokba ütközött. A nyolcvanas évek második felétől az intézetek már maguk dönthették el a Budapestről kapott ajánlójegyzékek alapján, a helyi viszonyokat figyelembe véve, hogy milyen könyveket, periodikákat szeretnének beszerezni, de ekkorra a szűkülő anyagi lehetőségek váltak korlátozó tényezővé. Ezért a kilencvenes évek elejére az intézeti könyvtárak állománya jelentős részben elavult, hatvanas-hetvenes évekbeli kiadványok-

ból állt. További problémát jelentett, [...] hogy a kezelésüket szinte kivétel nélkül szakképzetlenek, többnyire a kiküldöttek munka nélkül maradt házastársai végezték.⁵

A helyreállítás

Sajnálatos módon a fenti megállapítás a Római Magyar Akadémia könyvtárának vonatkozásában is megállja a helyét. A szakértelem és a könyv iránti alázat hiánya, a bizonytalan vezetés is hozzájárult az állomány minőségének leromlásához. A könyvtárral való foglalkozás egyre jobban a perifériára szorult.

Nagy előrelépést jelentett, amikor Budapestről szakképzett könyvtáros segítségére érkezett, aki betanította az akadémia aktuális könyvtárosát, miközben az állomány jelentős részéről elkészítették a cédulakatalógust. Az állományt a leltári számok és a könyvek magasságának növekvő sorrendjében helyezték el. Ez a munka folytatódott egy ideig, de sohasem érte el a naprakész állapotot, amelynek egyenes következménye, hogy nem lehetett pontos kutatási alap.

Korábban említettem, hogy a könyvek egy része tönkrement. 1993. január 12-ei, illetve 21-ei keltezéssel rendelkezésünkre áll egy jegyzet a levéltári anyag tárolásának optimális körülményeiről és az egyetlen hiteles, ötkötetes *Fraknói-féle leltárkönyv* restaurálásáról. E jegyzet a védőtokban tárolt, savmentes papírral ellátott leltárkönyv mellett volt, mely útmutató az egész könyvtár állományára érvényes tanáccsal szolgál.

„Áthidaló megoldásként a kötetek lapjai közé savmentes »Fáraó« papírokat helyeztünk, amelyek kalciumkarbonát tartalma semlegesíti a savakat, ezáltal lassítva a kötet lapjainak további károsodását. A restaurálás során a köteteket szétbontottuk, a rozsdásodó fémkapcsokat eltávolítottuk, a lapokat szárazon tisztítottuk és a sérüléseket és hiányokat akril ragasztóval bevont japánpapírral (Crompton tissue) javítottuk. A kijavított papíríveket cérnára felfűztük és a köteteket újrakötöttük. A nagyon savas és rongált régi kötést nem használtuk fel, ezeket mellékeljük.”⁶

A kilencvenes évek közepén kettős funkcióval, a Fraknói Intézet újjáalapításával lendületet vett az akadémia tudományos és kulturális élete.

„A Művelődési és Közoktatási Minisztérium szakmai és pénzügyi felügyelete alatt működő intézet új státútuma rendelkezett a kettős (tudományos és kulturális) profil intézményesítéséről, s a tudományos igazgató javaslatára megalapította az Istituto Storico »Fraknói«-t. A Római Magyar Akadémia 1996. február 12-én elfogadott Szervezeti és Működési Szabályzata biztosította a történeti intézet tevékenységének teljes szakmai autonómiáját az Accademia d'Ungheria szervezeti keretein belül. Célja a humán tudományokkal foglalkozó magyar szakemberek, ösztöndíjasok kutatásainak, szakmai kapcsolatteremtésének és képzésének intézményes támogatása. A történelem, a művelődéstörténet, az irodalom- és művészettörténet, a klasszika-

filológia, a régészet és az italianisztika területén önálló kutatások folytatása, különös tekintettel az olasz-magyar kapcsolatokra. E témák valamelyike iránt érdeklődő nem magyar szakemberek kutatómunkájának a segítése.

[...] Napvilágot látott a korábbi két számtól lényegesen különböző elvek alapján szerkesztett Annuario (Annuario, 1997). [...] Az írások szerzői elsősorban ismert hazai szakemberek, akik római kutatásaik során elért eredményeikről számolnak be. A tizenhat kutató közül néhányan talán életük utolsó művét közölték itt (Pásztor Lajos, Hanák Péter, Szakály Ferenc). Kiemelhetjük továbbá Pásztor Edit, Jászay Magda, Kosáry Domokos, Erdő Péter tanulmányait.

*Az 1996-ban létrejött Istituto Storico »Fraknoi« igazi megméretését az Uniónéba való felvétel jelentette. [...] Az Unione 1998. június 18-án tartott közgyűlése egyhangú szavazással felvette tagjai sorába az Istituto Storico »Fraknoi«-t. Az Unione évkönyvében véglegesen elfoglaltuk a helyünket a legjelentősebb olasz és nemzetközi akadémiák között.*⁷

A könyvtár gyűjtőkörét eredeti szellemiségében erősítették meg, amelyet a tudományos titkár irányít.

1997 tavaszán a könyvtár olvasóterme a földszintről felkerült az első emeletre, amelyet reprezentatív bútorokkal rendeztek be, elsősorban a kézikönyvtári anyag és a magyar történelemre vonatkozó gyűjteménynek.

Egyrészt az itáliai magyar irodalom, művészettörténet, történelem iránt érdeklődő kutatók, egyetemi hallgatók szakirodalommal, forrásirodalommal, illetve a Magyarországon megjelent Itáliával kapcsolatos művekkel való ellátása került középpontba a magyar kulturális értékek bemutatásával egyidejűleg. Másrészt a Magyarországról érkező kutatók, ösztöndíjasok kutatómunkájának segítése (információs háttér, kutatáshoz ajánlás, szállás) volt a cél.

A könyvtár állományának feldolgozására és közzétételére 2001 óta áll rendelkezésre az integrált könyvtári rendszer. A külföldi könyvtárosok munkájának segítése érdekében az Ünnepi Könyvhét programja keretében szakmai tanácskozást tartanak a határainkon túli kulturális intézetek könyvtárosai Budapesten, ahol megismerkedhetnek az új könyvterméssel, és szakemberek társaságában kicserélhetik tapasztalataikat. Részlet a Római Magyar Akadémia könyvtárosának tájékoztatásából:

„A körülbelül 22 000 db-os könyvtári állomány számítógépes feldolgozásával elkészültek. A tudomány-történeti rész kiegyenlített. A könyvtárban tavaly volt selejtezés. A hiánylistájuk mérhetetlen, az OSZK segítségét kéri az évtizedek alatt eltűnt hiány pótlásában. [...] Van egy zsák bogaras könyve, amit a többitől elkülönítve tárol, szeretné abban is az OSZK segítségét kérni, hogy bevizsgálják.”⁸

Az OSZK a pótlásra a főlépéldányokból ajánlott lehetőséget, míg a bogaras könyvek esetében mintát kért, hogy intézkedhessen. Időközben azt tapasztalta a könyvtáros, hogy a selejtezéskor kivont könyvek egy része ismét visszakerült az állományba, amelyet a katalóguscédulák nem követtek, ez tovább növelte a káoszt.

A külhoni könyvtárak átkerültek a Balassi Intézethez, így 2007-től – a költségvetési lehetőségek függvényében – beszerzi a Római Magyar Akadémia (RMA) által igényelt magyarországi könyvtári dokumentumokat (könyv, folyóirat, CD, DVD stb.). A nehéz gazdasági helyzet miatt az állomány gyarapítására az évi 300 000 forintos keretet utoljára 2011-ben használhatták föl. 2012-ben a Márai-program II. fordulójának keretében volt lehetőségük új könyvek beszerzésére. A kurrens folyóiratok előfizetése nem szűnt meg – bár számuk csökkent. A Balassi Intézet biztosítja továbbra is a könyvtári szoftver éves frissítését. A költségvetési helyzet figyelembevételével közreműködik a szükségessé vált állományrevíziók lebonyolításában. A könyvtár szakmai támogatását elsősorban könyvtári referensén keresztül biztosítja, aki lebonyolítja a fentebb említett beszerzéseket és ellenőrzéseket, szükség esetén segítséget nyújt a könyvtár munkájával kapcsolatos szakmai kérdésekben, kapcsolatot tart a hazai könyvtáros szervezetekkel. Tény, hogy a római akadémia könyvtárában helyi szinten sosem volt szakképzett könyvtáros, akinek csak a könyvtár működtetése lett volna a feladata, így a távtámogatás sem lehetett hatékony.

Az alkalmanként, misszióként pár hétig besegítő szakképzett könyvtáros vagy *kutató, feldolgozó* (kutatási ideje alatt néhány órában besegít az állomány feldolgozásába) nem pótolhatja az évtizedek alatt felhalmozódott hiányosságok ledolgozását vagy a napi feladatok végzését.

* * *

2011-ben könyvtáros információs társadalmi tanácsadóként konzultálhattam a Falconieri-palotában székelő Pápai Magyar Intézet és a Római Magyar Akadémia könyvtárainról az intézmények vezetőivel, akik a sok megpróbáltatás és nehézségek ellenére a könyvtáraikat a harmadik évezred elvárásainak megfelelő szintjére kívánják emelni. Céljuk, hogy az egy épületen belül lévő két sajátos gyűjtőkörrel rendelkező, egymástól függetlenül működő, különböző funkciójú könyvtár szolgáltatásait, egymást kiegészítve bocsássák felhasználóik rendelkezésére, megtartva szuverenitásukat. Történetesen; ha az RMA könyvtárába betérő, kutatási engedéllyel rendelkező kutató olyan teológiai tárgyú művet keres, amely a Pápai Magyar Intézet (PMI) könyvtárában található meg, azt helybeli kutatásra megkaphatja, és ez fordítva is így működik.

E cél és a Fraknoi-féle tárgyi, szellemi hagyaték és napjaink elvárásait szem előtt tartva dolgoztuk ki a stratégiai tervünket, amelynek megvalósítása érdekében 2012-ben és 2013-ban személyesen vettem részt a munka fázisaiban, a szoftver használatának betanításában, a további feladatok meghatározásában, gyakorlati a teendők végzésében, alig háromhónapos időtartamban.

2012 – állomány áttekintése, feladatok meghatározása és feltárás megkezdése

A Pápai Magyar Intézet és a Római Magyar Akadémia könyvtári állományának áttekintése és feltárása az alapja a jövőbeli munkának, hiszen nincs korrekt nyilvántartás a gyűjteményükről, így a tudományos munkát sem tudják hatékonyan segíteni.

A **Pápai Magyar Intézet** könyvtárára szórvány adatok utalnak az akadémia könyvtári dokumentumai között az 1940-es kiválást követően. Az emlékezet szerint

az akadémián maradtak az egyháztörténeti művek. 1952-ben, a „nagy könyves utazás” jegyzékei között találunk egy bizalmas levelet, amely így részletez 295 művet:

„Adminisztratív postában egyidejűleg felterjesztem a mellékelt jegyzékekben felsorolt könyveket. (A 2. sz. jegyzékben felsorolt könyvek külön ládában, az 1. sz. jegyzékhez tartozó nagyobb ládában található.) Az 1. sz. jegyzék 95 egyházi munkát, a 2. sz. jegyzék 21 pápasággal kapcsolatos és 12 egyéb munkát, a 3. sz. jegyzék 119 darab egyházi kérdésekkel foglalkozó munkát, végül a 4. sz. jegyzék 48 darab egyháztörténeti munkát tartalmaz.”

Az eredeti Fraknoi-gyűjteményből 9 db könyv került a Pápai Magyar Intézet könyvtárába.

A PMI könyvtári állományát szemrevételezve és dokumentációját „kezünkbe véve” látható, hogy itt sem volt kiegyensúlyozott a gyarapítás és gondozás, amelynek rendezésére itt is történtek próbálkozások.

A korábbi években az egyik teológus hallgató DOS-rendszerű programmal kezdte meg a könyvek számítógépes adatbázisba történő felvitelét a művek tárgyszavazásával, amelyet a könyvek gerincére ragasztott címkén láthatóvá tett, ami az elhelyezés-keresés alapjául szolgált. Ez jó ötlet és nagy munka volt. 7395 kötetet dolgozott föl. Távozását követően nem használták a programot, mivel nem ismerte senki sem. Most mégis az volt a célunk, hogy ezt a rendszert folytatjuk, hisz’ rengeteg munka áll benne. Sajnos nem volt járható út annak ellenére sem, hogy sikerült fölvenni a kapcsolatot a volt teológus hallgatóval, aki igyekezett mindent megtenni a rendszer ismételt használhatóvá tételéért. A rektor célunk elérése érdekében hozzájárult, hogy a PMI is vásárolja meg ugyanazt az integrált könyvtári szoftvert, amellyel az RMA könyvtára dolgozik, s ha lehetséges, a már föl vitt rekordokat konvertáljuk át az új rendszerbe. Minden erőfeszítésünk ellenére sem sikerült megbízhatóan áttölteni a rekordokat. Ezért előlről kellett kezdeni a számítógépes feldolgozást, figyelve a korábbi leltári számokra. A feldolgozás során könnyebbé jelent a könyvek gerincén található tárgyszavazás, ezt az ETO-val összhangba tudtunk hozni, s egy táblázat segítségével könnyedén megtalálható a könyv „helye”. Így a szakképzetlen könyvtáros egyedül is el tudja készíteni az egyszerűsített címléírást. A legmagasabb leltári szám (következtetés) szerint 7395 kötettel rendelkeznek, amelynek töredékéről van csak cédulakatalógushoz előkészített cédulahalmaz, ami tehát használhatatlan. A tényleges gyűjtemény lényegesen nagyobb a jelzetnél, mivel a könyvek jelentős része nincs állományba véve. Gyarapításkor vagy visszamenőleges állománybavételkor az új könyvek szorosan a 7395. leltári számot követik.

Elhelyezés: II. emeleten, a díszteremben a XIX. századi megmaradt régi könyvek, kézikönyvek, albumok és folyóiratok, míg a hallgatói kutatószoba két szintjén az alosztályba sorolt művek, melyeknél a gerincen lévő *egyedi jelzés (tárgyszavas leírás)* segít a tájékozódásban. A feldolgozással egyidőben kerül a könyv gerincére a raktári jelzet, ez folyamatosan felváltja a tárgyszavakat és egységessé, könnyen kezelhetővé teszi az állományt.

A **Római Magyar Akadémia** könyvtári állományának számítógépes feldolgozása is folyamatos. A Fraknoi- és Patthy-hagyatékot, illetve az azt kiegészítő mű-

veket, a „régii könyvtár” anyagát kiemeltük, fölvittük az első emeleti díszterembe, megtartva a leltári számok növekvő sorrendjét. (Eredetileg is ezen a szinten volt elhelyezve a teljes könyvtári állomány, csak másik teremben.) E fokozottan védett gyűjtemény – az akadémia hungarológiai anyagának gyöngyszemei – méltó helyre kerültek. A mellette lévő teremben a kutatók számára nélkülözhetetlen kézikönyvek és folyóiratok a korábbi elhelyezés szerint aktualizálva, de maradtak.

A földszinti könyvtár raktári állománya a korábbi árvíz miatt fellépő vizesedés, szakszerűtlen tárolás miatt megpenészedett, ezért ezt a gyűjteményt megtisztítottuk, és restaurátor szakemberrel konzultálva kiszárítottuk. A régi könyves állomány csak e kezelést követően került ki a régi helyéről. Közben elkezdődött a tisztasági meszelés.

2013 – Feltárás, tradicionális és elektronikus kutatói környezet kialakítása

2013-ban a **Pápai Magyar Intézet** könyvtára föltárta az intézményében föllelhető folyóiratokat, ez az anyag elektronikus forrásként segíti a kutatást.

Az új könyvtáros a szoftver megismerését követően a díszteremben kialakított kézikönyvtár és biblicum jelzetelesével a hallgatói kutatószoba állományának adatbázisba történő bevitelével folyamatosan halad.

A díszterem freskói és a mivesz falpalcokon található könyvek meghitt környezetet biztosítanak olvasóinak. A PMI bővülő állományának legújabb köteteivel is itt ismerkedhetnek meg a hallgatók.

A hallgatói kutatószoba emeleti részén az Egyetemes Tizedes Osztályozást figyelembe véve rendeztük az állományt, kiemelve a szépirodalmat betűrendben. A feltárást követően a teljes állomány ETO szerinti elhelyezést nyer.

Mivel most kezdődött a feltárás, ezért még kevésbé hatékony a kutatás, bár a hallgatók tájékozódását a könyvtári mutatók, míg a kutatást a már feldolgozott művek alapján a könyvtári adatbázis napról napra egyre jobban segíti, amelyet össze tudnak hasonlítani más gyűjtemények anyagával, megkönnyítve ezzel a tanulmányaikat.

A szervergépen kívül egy munkaállomás is a kutatók rendelkezésére áll, míg a hallgatók szobáiban egyénileg is megoldott az elektronikus kutatás lehetősége.

A **Római Magyar Akadémia** könyvtárának földszinti részében előzetes egyeztetés és terv alapján külön teremben nyert elhelyezést a *Kézikönyvtár* – itt kapnak helyet az intézet kiadványai is – *Szépirodalom* (próza, vers betűrendben), *Szakirodalom* (ETO főosztályainak rendjében). Jelen stádiumban raktárként funkcionál a rendezés során még be nem osztott művek a leltári számok növekvő sorrendjében, illetve a folyóiratok számára. A feldolgozás során folyamatosan csökken ez az állomány, majd teljesen beépül az ETO szerinti helyére. A *Miscellanea* az apró nyomtatványokat (kiállítási katalógusok, leporellók a művészek munkásságáról) gyűjti egy helyre.

Noha 2002-ben a korábbi könyvtáros jelezte, hogy az állományt teljes mértékben feldolgozták, ez nem mutatható ki. A könyvtárban, illetve az épület más helyiségében váratlanul fellelt több folyóméternyi beletárolatlan könyv jelentősen megnöveli majd itt is az állományt. 2013 márciusában 10 766 könyv adata volt megtalálható az adatbázisban. A *feldolgozó kutató* most egészíti ki a rekordokat a raktári szakjelzettel – közben pontosítja a bevitt adatokat –, mivel ez nem került be

a rendszerbe. A pótlás során előfordul, hogy törölni kell a kötetet, majd ismét fölvenni, amennyiben véglegesítve volt a rekord. E munkafázisnál történik az állomány gyűjtőkörén kívül eső művek kivonása, amelyek újrahasznosításáról gondoskodik az intézmény vezetése (eladásából új művek vásárlása vagy klubkönyvtár létrehozása, más könyvtárnak való felajánlás csere végett, végső esetben megsemmisítés). A hiányosságok aprónak tűnnek, a megoldásuk azonban elengedhetetlen és hosszadalmas.

Elkészültek a magyar és olasz nyelvű mutatók, amelyek a tájékozódást segítik.

Előkészítettük az audiovizuális gyűjtemény helyét. A CD-k, CD-ROM-ok, DVD-k, videofilmek és hagyományos hanglemezek kerülnek e fokozottan védett helyre, hisz' több film intézet általi szinkronizálása egyedi.

A könyvtárban megtalálható az intézmény fennállása során kiadott művek és azok elektronikus jegyzéke a honlapjukon, amely nagyon megkönnyíti a kutatók munkáját.

Pl. *Pubblicazioni dell'Accademia d'Ungheria in Roma: Annuario, Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria di Roma diretta da Eugenio Koltay-Kastner; Biblioteca dell'Accademia d'Ungheria in Roma. Nuova Serie diretta da Tiberio Kardos, Bibliotheca Academiae Hungariae in / – Roma Fontes, Bibliotheca Academiae Hungariae – Roma, Studia, Monumenta Vaticana historiam Regni Hungariae illustrantia. Vatikáni Magyar Okirattár (rist. Anast. 2000–2001) (2.1.1.) Prima serie (1885–1891)*

A részletes jegyzék a Balassi Intézet honlapjáról (www.bbi.hu) érhető el (Róma oldalán a *Kiadványaink* menüben).

Az anyagi lehetőségek függvényében a könyvtár helyiségeinek tisztasági kezelése és a padló burkolása folyamatosan halad, ez az esztétikumon túl a gyűjtemény védelmét is szolgálja.

A visszafogott lehetőségek ellenére a díszteremben található Fraknoi-könyvtár anyagában személyesen, míg számítógép segítségével a feldolgozott állományban lehet kutatni. Mindemellett a tudományos titkár készséggel áll a kutatók rendelkezésére.

Jelenleg mindkét intézmény által a számítógépre vitt állományuk a Netlib szerverén (www.netlib.hu) keresztül kutatható. Hamarosan a saját honlap *könyvtári* menüjéből navigálhatunk, ami egyszerűsíti és elérhetőbbé teszi mindannyiunk számára a kutatást.

* * *

Mindkét könyvtár állományát akkor tudjuk pontosan meghatározni, ha minden könyv feldolgozása elkészül. Hosszú évek óta ez lesz az első megbízható nyilván tartás, amely minden könyvtár pontos munkájának alapja éppúgy, mint a hivatása iránt elkötelezett könyvtáros. Hatékony pedig akkor lehet, ha az átlátható munkafolyamatot, mint stafétabotot, úgy adja tovább, hogy mindenki a lehető legjobb tudása és igyekezete szerint szolgálhasson, ismerve az elődök tevékenységét, hogy ne kelljen annyiszor előlről kezdeni mindent, ahányszor váltás történik. Egy jó könyv-

tár állománya folyamatosan gyarapodik, változik, amely a következetes, egymásra épülő könyvtári feladatok szakszerű végzésével az olvasók elégedettségét váltja ki.

Reményeink szerint, ha feltártuk az állományt, és az a saját honlapról vagy a központi adatbázisból bárki számára hozzáférhetővé válik, és a polcokon az ETO szerinti besorolás és felszerelés megtörténik a letisztult állományban, a két intézmény saját útját járva, mégis egymást kiegészítve a kutatók szolgálatába tudják állítani gyűjteményüket.

A környezet (épület, megközelíthetőség) és a technikai föltételek (számítógép, internet) biztosítottak. Vitathatatlan azonban, hogy az akadémia könyvtári állománya elavult. Mindemellett lehetőséget látok a tudományos célokat szolgáló könyvtár mellett egy közművelődési funkciót is betöltő gyűjtemény kialakítására a szélesebb olvasótábor igényeinek kielégítése érdekében.

Az elmúlt évtizedek hiányosságait pótolva ismét bekövetkezhet a Via Giulia 1. szám alatti külhoni könyvtáraink fénykora, és életre kelhet a harmadik évezred kihívásait is fogadni képes Collegium Hungaricum...

* * *

A Gianicolóra és a Teverére néző ablakokból lenyűgöző látvány fogadja ma is a palotába betérőt. Ha földidézem az akadémikus¹⁰ féltő gondolatait, a könyvtár viszontagságos történetét¹¹, és saját tapasztalataimat átgondolva föltekintek a Falconieri-palota Janus-szobraira, óhatatlanul Déry Tibor szavai jutnak eszembe:

„Hátra lépni és úgy nézni! A jövőt is csak az láthatja meg, aki Janus egyik arcával visszanéz...”

JEGYZETEK

- 1 Kardos Tibor: Feljegyzés a Római Magyar Intézet Könyvtáráról Bp. 1951. május 18.
- 2 Az adott időszak aktuális intézményi elnevezéseit követjük, amelyek a körbélyegzőkön nyomon követhetők.
- 3 Klaniczay Tibor (1923–1992) akadémikus, az MTA tagja, a római La Sapienza Tudományegyetem Magyar Tanszékének tanára (1975–1979). Kezdeményezésére 1977-ben megalapították a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságot, amelynek jogutódja a Nemzetközi Magyarstudományi Társaság.
- 4 A jegyzetet a Római Magyar Akadémia szórvány iratai között 2013-ban találtam. A kézirat jobb felső sarkában „KT 1976”, a végén kézzel írt dátum. Kérésemre a feljegyzés elolvasását követően Sárközy Péter professzor, a római La Sapienza Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára (1980–) minden kétséget kizáróan igazolta Klaniczay Tibor szerzőiségét, aki az akadémikus szakmai tevékenységét épp olyan jól ismeri, mint az RMA könyvtárának történetét.
- 5 Varannai Zoltán: A külföldi magyar kulturális intézetek és könyvtáraik. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2004. 6. sz.
- 6 Albrechtné Kunszeri Gabriella: A levéltári anyag tárolásának optimális klimatikus körülményei: A Római Magyar Történelmi Intézet Könyvtárának Törzsléltára öt kötetének restaurálása a Magyar Országos Levéltárban. Hivatkozási szám: ad 1800/92 OL sz. Lelőhely: RMA.

- 7 Pál József. A „Fraknói” Történeti Intézet létrejötte a Római Magyar Akadémián. = Magyar Tudomány. 2004. 2. sz.
- 8 Emlékeztető a 2002-es könyvhét programja keretében az Országos Széchényi Könyvtárban tartott szakmai tanácskozásról. Lelőhely: RMA
- 9 BIZALMAS! 463/biz.-1952. Magyar Népköztársaság Követsége, Róma fejléccel ellátott, 1952. május 26-án Rómában kelt és 1952. május 31-én Budapesten iktatott levél a 06380/1 korábban ismertetett irathoz kapcsolódóan. Előadó: Kalmár György. Lelőhely: RMA. További irodalom: Juhász György: Magyarság? Tudomány? Magyarságtudomány. = Hítel, 2012. 2. sz.; Sárközy Péter: Hungarológia nálunk és más nemzeteknél. Visszhang. = Hítel, 2012. 6. sz.
- 10 Klaniczay Tibor: Pro memoria a Római Magyar Akadémia könyvtárának ügyében. Forrás: RMA.
- 11 Tulok Magdolna: A száz éves Római Magyar Akadémia Fraknói-könyvtárának viszontagságai. = Könyvtári Figyelő 1995. 1. sz.

Benák Katalin

A Digital Library Learning nemzetközi mesterképzésről – hallgatói szemmel

E rövid cikkben vázlatos áttekintést adok a Digital Library Learning (DILL) nemzetközi mesterképzésben való részvételem során gyűjtött élményekről, tapasztalatokról.

A képzésről általában

A Digital Library Learning program három intézmény, az Oslói Főiskola (amely azonban könyvtári területen, egyetemi szinten működik, most már PhD-program akkreditációjával is bír), a Tallinni Egyetem és a Pármai Egyetem konzorciuma által működtetett mesterképzés. A képzés keretében négy évfolyam végzett már, az ötödik 2013 nyarán, a hatodik pedig egy évvel később fejezi be tanulmányait. Jelen formájában a képzés továbbélése az Erasmus Mundus uniós forrásból érkező támogatás megszűnése miatt bizonytalanná vált. Így valószínűleg módosult formában fog létezni a jövőben, némiképp elmozdulva a távoktatási formák felé.

A célkitűzés eredetileg arról szólt, hogy az Erasmus Mundus uniós program céljaival összhangban Európán kívüli hallgatók számára biztosítson digitális könyvtári képzési lehetőséget, évente felülbírált minőségi garanciák keretében. Az Európai Unión belüli hallgatók a negyedik induló évfolyamtól jelentek meg ösztöndíjas képzéses formában, és mintegy felét teszik ki a 15-20 fős évfolyamoknak a negyedik, ötödik, hatodik évfolyamokon.

Az évfolyamok összetétele igen vegyes, nem feltétel a könyvtárosképzésben szerzett BA diploma megléte. Muzeológiai, levéltári, informatikai, kommunikációs–